

33. Donnelly, J. International Handbook of Human Rights / J. Donnelly, R.E. Howard. – Westport : Greenwood Press, 1987. — 342 p.
34. Sax, J. Property, philosophy and public rights / J. Sax // Harvard Law Revue. 1972. — Vol. 85. — P. 695–702.
35. Макарова, Т.И. Экологические права человека и гражданина: теоретические и прикладные проблемы закрепления / Т.И. Макарова // Право и экология: материалы VIII Междунар. школы-практикума молодых ученых-юристов (Москва, 23-24 мая 2013 г.) / отв. ред. Ю.А. Тихомиров, С.А. Боголюбов. — М. : Институт законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве РФ : ИНФРА-М, 2014. — С. 69—75.
36. Макарова, Т.И. Экологическое право: взгляд с позиций правопонимания / Т.И. Макарова // Современные тенденции правового регулирования экологических отношений : материалы междунар. науч.-практ. конф., Минск, 26-27 апр. 2013 г. / редкол. : С.А. Балашенко (отв. ред.) [и др.]. — Минск : Изд. центр БГУ, 2013. — С. 57-60.

**MAKAROVA T.I. LEGAL INSTRUMENTALISM AS A METHOD OF FORMING ENVIRONMENTAL AND LEGAL AREA**

*Relevance. The expansion of interaction between society and the environment is conditioned by the development of natural (ecology, biology, physics, chemistry) and engineering sciences. Traditional legal methods of studying environmental and legal matter are insufficient. Legal instrumentality is proposed as a new methodology for studying the legal institutions of environmental law, along with legal positivism. This approach is a new direction in the study of this branch of jurisprudence.*

*The purpose of the article is to demonstrate the possibilities of applying the methodology of the legal instrumentalism in the research of the environmental and legal sphere.*

*The main content of the article. An object that can be analyzed using the methodology of instrumentalism is the legal mechanism for environmental protection and its elements. We pay attention to the importance of instrumental methods in identifying approaches to the interaction between international environmental law and national environmental legislation.*

*Conclusions. The analysis of environmental and legal phenomena with the help of the legal instrumentalism is a formalized view on the legal regulation of environmental relations. This makes it possible to see the ability of using some instruments, both existing and potentially possible, to optimal regulation of environment.*

*The methodology of instrumentalism in application to environmental law demonstrates that the main goal of environmental protection is ensuring the human right to a favorable environment.*

*Directions of the expansion of the environmental and legal sphere, such as person's legal status, environmental support of economic activities and ensuring environmental safety, were defined.*

**УДК 349.6:374.7(474)**

**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВА ГРОМАДЯН НА ПОЗАШКІЛЬНУ ЕКОЛОГІЧНУ ОСВІТУ В УКРАЇНІ (НА ПРИКЛАДІ ЕКОЛОГО-НАТУРАЛІСТИЧНОГО НАПРЯМУ)**

**Слепченко А.**

(кандидат юридичних наук, асистент кафедри екологічного права Київського національного університету ім. Тараса Шевченка)

**Анотація.** Стаття присвячена дослідженню правових форм еколого-натуралістичної позашкільної освіти в Україні, зокрема, роботі на учнівських земельних ділянках, в учнівських лісництвах, навчально-дослідних тваринницьких комплексах, участі в Дитячому екологічному парламенті тощо. Проаналізовано відповідне законодавство, тенденції його розвитку, запропоновано шляхи вдосконалення.

**Ключові слова:** право на екологічну освіту, позашкільна екологічна освіта, еколого-натуралістичний напрям освіти, екологізація освіти, форми освіти.

**Аннотация.** Статья посвящена исследованию правовых форм эколого-натуралистического внешкольного образования в Украине, в частности, работе на ученических земельных участках, в ученических лесничествах, животноводческих комплексах, участию в Детском экологическом парламенте и других форм. Анализируется соответствующее законодательство, тенденции его развития, предлагаются пути совершенствования.

**Ключевые слова:** право на экологическое образование, внешкольное экологическое образование, эколого-натуралистическое направление образования, экологизация образования, формы образования.

**Annotation.** The author investigates the forms of extracurricular environmental education in Ukraine such as student teaching and research plots, student forestry, teaching and research livestock complexes, participation in the Children's Environmental Parliament and the other forms. The article gives an analysis of the Ukrainian educational legislation and its tendencies. The ways of its improvement are suggested.

**Key words:** the right to environmental education, extracurricular environmental education, environmental and naturalistic education area, education greening, forms of education.

Угодою про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами [21], ратифікованою Законом України від 16 вересня 2014 р., передбачено співробітництво між Україною та Європейським Союзом у галузі освіти та навчальної підготовки у сфері охорони навколишнього середовища (стаття 361 Угоди про асоціацію).

В Україні, як і в усьому світі, екологічна освіта визнається одним із головних пріоритетів на шляху досягнення цілей сталого розвитку. Екологічна освіта для сталого розвитку є сьогодні рушійною силою підвищення екологічної свідомості та екологізації усіх сфер життєдіяльності суспільства і економіки. Особливе значення має дитинство – період активної соціалізації особистості, коли відбувається оволодіння основними нормами поведінки, які засвоюються на все подальше життя. Саме в цей час необхідно закладати фундамент для формування екологічної свідомості.

Характерними рисами сучасної екологічної освіти є її спрямованість на гармонізацію взаємодії суспільства і природи, розв'язання екологічних проблем та сталий розвиток суспільства. Цілі і завдання екологічної освіти визначаються з урахуванням пріоритетів національної екологічної політики України.

Важливим напрямом розвитку сфери екологічної освіти в Україні є вдосконалення її правових основ. Прогресивним досягненням української еколого-правової доктрини стало закріплення у Законі України «Про охорону навколишнього природного середовища» від 25 червня 1991 р. [18] права громадян на одержання екологічної освіти, як одного з екологічних прав громадян (ст. 9). Реалізація зазначеного права громадянами на усіх ступенях системи освіти, в тому числі, і в позашкільній освіті, гарантується Українською державою. Національною стратегією розвитку освіти в Україні на період до 2021 р, схваленою Указом Президента України від 25 червня 2013 р. [20], закріплено такий стратегічний напрям розвитку освіти в Україні, як екологізація. Крім того, повинна бути здійснена модернізація змісту освіти, яка визнана одним з основних напрямків реалізації зазначеної Стратегії. За своїм змістом така модернізація передбачає необхідність підготовки фахівців для сталого розвитку з новим екологічним мисленням.

Однією з найбільш актуальних проблем у зазначеній сфері залишається недостатність ґрунтовних науково-теоретичних розробок, присвячених правовим аспектам екологічної освіти та освіти в інтересах сталого розвитку. Загалом, в еколого-правовій доктрині до цих проблем зверталися Андрейцев В.І., Анісімова Г.В., Балюк Г.І., Каракаш І.І., Костицький В.В., Краснова М.В., Позняк Е.В., Слепченко А.А. та інші вчені. Однак, наукових праць з проблем правового регулювання у сфері окремих складових у структурі екологічної освіти в Україні, в тому числі і щодо екологічної позашкільної освіти, все ще бракує. Зазначена сфера суспільних відносин є об'єктом дослідження, переважно, таких наук, як екологія, біологія, педагогіка, філософія, психологія, культурологія, релігієзнавство.

Тому, важливим завданням юридичної науки є комплексний науково-правовий аналіз теоретичних і практичних проблем правового регулювання у галузі екологічної освіти, специфічних форм реалізації права громадян на екологічну освіту, формулювання науково обґрунтованих рекомендацій щодо удосконалення правового механізму забезпечення права громадян на одержання екологічної освіти як в цілому, так і на рівні окремих його елементів. Відповідно, у даній статті зосереджено увагу на суспільних відносинах у галузі позашкільної екологічної освіти у навчальних закладах в Україні. Для досягнення поставленої мети необхідно дослідити зміст приписів національного

законодавства, яке регулює відносини у галузі позашкільної екологічної освіти, а саме щодо особливих організаційно-правових форм такої освіти, виявити тенденції його розвитку та запропонувати шляхи усунення виявлених недоліків.

Відмітимо, що важливість позашкільної екологічної освіти усвідомлюється у багатьох європейських країнах, зокрема, і у Федеративній Республіці Німеччина, де екологічній освіті та вихованню школярів, в тому числі, і в позанавчальний час, традиційно приділяється велика увага [3, с. 8-10, 13]. Починаючи з другої половини ХХ ст. форми та зміст позашкільної екологічної освіти у ФРН поступово змінюються в залежності від конкретних екологічних проблем, які постають перед суспільством та державою. Зокрема, до таких форм відносяться молодіжні об'єднання дітей і молоді «Юні природолюби Німеччини», «Німецька юнацька спілка охорони природи», організація «Довкілля і освіта», «Світова організація скаутів», будинки природи, які організовують лекції, бесіди, виставки, тематичні вечори, конкурси, а також церковні організації, зокрема, Головне Об'єднання Федерації німецької католицької молоді (BDKJ) [3, с. 13-14].

В Україні позашкільна освіта є одним із елементів структури формальної освіти, закріпленої у ст. 29 Закону України «Про освіту» (в редакції Закону України від 23 березня 1996 р.) [16]. Прийнято вважати, що позашкільна екологічна освіта – це додаткова форма екологічного навчально-виховного процесу, метою якої є поглиблення й розширення базового шкільного рівня екологічної освіти [1].

Правову основу позашкільної освіти в Україні, крім Закону України «Про освіту», складають Закон України «Про позашкільну освіту» від 22.06.2000 р.[19] та прийняті відповідно до нього підзаконні нормативно-правові акти. Зокрема, у Законі України «Про позашкільну освіту» закріплюються поняття такої освіти, її структура, система та форми, основи системи управління позашкільною освітою, правовий режим закладів позашкільної освіти та їх типи, основними з яких є центри, комплекси, палаци, будинки, клуби, станції, кімнати, студії, дитячі бібліотеки та інші типи (ст. 12). Розширений перелік позашкільних навчальних закладів, що складається із 12 типів, закріплюється у «Переліку типів позашкільних навчальних закладів», затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 6 травня 2001 р. № 433 [7]. В свою чергу, «Положення про позашкільний навчальний заклад», затверджене цією ж постановою, регулює питання організації навчального процесу, управління позашкільним навчальним закладом, прав та обов'язків учасників навчального процесу – педагогічних працівників, учнів, батьків.

Особливістю організації позашкільної освіти в Україні, порівняно з іншими елементами структури освіти, є те, що вона здійснюється за *напрямами*, основні з яких закріплені у ст. 15 Закону України «Про позашкільну освіту». Особливу цікавість з огляду на тему даної глави, викликає *еколого-натуралістичний* напрям позашкільної освіти. Відповідно до зазначеного Закону, еколого-натуралістичний напрям позашкільної освіти передбачає оволодіння вихованцями, учнями і слухачами знаннями про навколишнє середовище, формування екологічної культури особистості, набуття знань і досвіду розв'язання екологічних проблем, залучення до практичної природоохоронної роботи та інших біологічних напрямів, формування знань, навичок в галузях сільського господарства: квітництво, лісництво, садівництво, грибівництво, бджільництво (ст. 15).

Система еколого-натуралістичної позашкільної освіти в Україні є досить розгалуженою: у 2016 році у системі Міністерства освіти і науки України функціонувало 130 еколого-натуралістичних центри (станції юних натуралістів), 5 філій, 3 дитячих ботанічних сади, організована робота у профільних відділах палаців та будинків творчості дітей та юнацтва, працювало 5,3 тисячі гуртків та інших творчих об'єднань. До участі у Всеукраїнських масових заходах екологічного, природоохоронного і дослідницького характеру протягом 2016 року було залучено близько 148 754 учнів [4].

З метою підвищення якості навчально-виховного процесу та рівня організації роботи позашкільних навчальних закладів еколого-натуралістичного напрямку Міністерством освіти і науки України наказом № 292 від 10 травня 2002 р. затверджене

Положення про центр, будинок, клуб еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді, станцію юних натуралістів [8]. Відповідно до п. 1.3. зазначеного положення головними завданнями таких освітніх закладів є надання поглиблених знань з основ природничих, аграрних та лісогосподарських наук, залучення вихованців (учнів, слухачів) до практичної природоохоронної роботи та інших біологічних напрямів, формування знань, навичок у окремих галузях сільського господарства (квітництво, лісівництво, садівництво, грибівництво, бджільництво), створення умов для оволодіння вихованцями знаннями про навколишнє середовище та формування екологічної культури особистості, набуття навичок і досвіду розв'язання екологічних проблем, просвітницька діяльність. Також передбачено, що до структури закладів еколого-натуралістичної творчості можуть входити лабораторії, оздоровчі табори, бібліотека, майстерні, навчально-дослідні земельні ділянки, теплично-парниковий комплекс, зимовий сад, тваринницькі ферми тощо.

Значну частину законодавства у сфері позашкільної освіти складають акти, що закріплюють особливі організаційно-правові форми еколого-натуралістичної освіти. Наприклад, у 2015 році Міністерством освіти і науки України (далі – МОН) було затверджено низку нормативно-правових актів щодо організації та діяльності *учнівських лісництв, учнівських навчально-дослідних тваринницьких комплексів, учнівських теплиць та учнівських навчально-дослідних земельних ділянок*, де учні безпосередньо контактують з природним оточенням – землею, лісом, тваринним та рослинним світом.

Так, Положенням про учнівські лісництва, затвердженим наказом МОН № 66 від 30 січня 2015 р [9], передбачено, що з метою екологічного виховання дітей та молоді, оволодіння ними теорією і практикою ведення лісового господарства та ефективного використання лісових ресурсів в екологічно чистих зонах лісів України створюються учнівські лісництва, за якими можуть закріплюватися ділянки лісу (п.п. 2-7). Положенням закріплюються види робіт, які можуть виконувати учні в залежності від їх віку, зокрема, це: створення екологічних стежок та маршрутів; екологічний моніторинг; садіння, висівання і догляд за лісом; виявлення та охорона пам'яток природи; заліснення; створення захисних лісових смуг та насаджень; просвітництво шляхом випуску листівок, фотостендів, виступів у засобах масової інформації. Також передбачено призначення учнівського лісничого – педагогічного працівника, відповідального за діяльність діяльність учнівського лісництва.

Положенням про учнівські навчально-дослідні земельні ділянки, затвердженим наказом МОН № 68 від 30 січня 2015 р. [10], врегульовано порядок, види та форми використання спеціальних земельних ділянок учнями з метою проведення занять з природознавства, біології, природоохоронної та іншої діяльності, вирощування рослин і тварин, сільськогосподарської продукції, проведення дослідів тощо. Площа учнівської земельної ділянки може становити від 5 до 20 тис. м. куб. в залежності від типу навчального закладу, де вона організується. Положенням детально врегульовано вимоги щодо безпеки учнів під час використання земельної ділянки. Зокрема, передбачено, що в районах, постраждалих від аварії на ЧАЕС, на ділянку повинен завозитись ґрунт з екологічно чистих районів, а також встановлено вимоги щодо недопущення учнів до робіт з отрутохімікатами.

Наказом МОН № 979 від 28 вересня 2015 р. затверджено Положення про учнівські теплиці [11], які використовуються для занять з природознавства, біології, науково-дослідної та природоохоронної діяльності. Згідно із зазначеним Положенням, учнівська теплиця – це культивацийна споруда захищеного ґрунту з покриттям зі світлопрозорого матеріалу та біологічним, сонячним або штучним обігрівом, збудована для вирощування тепличних культур і розсади, яка проектується та влаштовується відповідно до державних будівельних норм, може мати різні експлуатаційні ознаки і якості та повинна використовуватися за цільовим призначенням. Особлива увага приділяється врегулюванню безпеки учнів при роботі у теплиці, зокрема, жорстко регламентується поводження з пестицидами, до роботи з якими учні не допускаються.

Ще однією специфічною формою еколого-натуралістичної освіти є учнівські навчально-дослідні тваринницькі комплекси, Положення про які затверджено наказом МОН № 980 від 28 вересня 2015 р [12]. Особливістю цією форми освіти є безпосередній контакт учнів з тваринами, в тому числі, птахами: їх вирощування та утримання, комплексний догляд та проведення спостережень за їх ростом та розвитком, заготівля кормів.

Слід відзначити, що еколого-правові аспекти організації та діяльності згаданих вище та інших еколого-натуралістичних підрозділів закладів освіти залишаються поза полем зору науки екологічного, земельного, природоресурсного права, хоча представляють певний інтерес як особлива форма спеціального природокористування та реалізації екологічних прав громадян.

Особливе місце у розгалуженій системі закладів еколого-натуралістичної позашкільної освіти в Україні займає Національний еколого-натуралістичний центр учнівської молоді (далі – НЕНЦ). Одним із завдань НЕНЦ, що закріплені у п. 1.4. Положення про центр, будинок, клуб еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді, станцію юних натуралістів, крім освітньої діяльності, є координація науково-методичної, організаційно-масової та навчально-виховної діяльності інших закладів позашкільної еколого-натуралістичної освіти. Зокрема, до повноважень НЕНЦ відноситься здійснення керівництва та координації діяльності Всеукраїнської дитячої спілки «Дитячий екологічний парламент» та Природничої школи учнівської молоді – особливих форм еколого-натуралістичної освіти та виховання.

Зокрема, відповідно до Положення про Природничу школу учнівської молоді (далі – Школа), затвердженого наказом МОН 31 січня 2015 р. № 75 [14], метою діяльності Школи є пошук і підтримка обдарованої та здібної учнівської молоді, створення умов для її самоосвіти й саморозвитку, а основними завданнями Школи є залучення учнів до поглибленого вивчення природничих наук, науково-дослідницької діяльності, здійснення професійної орієнтації обдарованих учнів, пропаганда та популяризація наукових знань та ін. До системи Школи входять регіональні Природничі школи учнівської молоді, які діють на базі регіональних позашкільних навчальних закладів еколого-натуралістичного напрямку. Навчання у Школі здійснюється в наукових відділеннях за природничим, аграрним, людинознавчим та іншими напрямками, а по її закінченню за певних умов може бути виданий документ державного зразка про позашкільну освіту.

Наказом Міністерства освіти і науки України від 21 квітня 2016 р. № 444 затверджено Положення про Всеукраїнську дитячу спілку «Дитячий екологічний парламент» [15] (далі – ДЕП), метою діяльності якого є соціально-громадянське виховання підростаючого покоління, формування у нього національної свідомості, інтересу до поглибленого вивчення природи, науково-дослідної та експериментальної роботи. Основними завданнями ДЕП є формування у дітей та молоді екологічної культури та екологічного мислення, пошук нових форм і методів їх екологічного виховання, просвітницька робота серед широких верств населення щодо захисту і збереження довкілля, залучення дітей та учнівської молоді до участі у практичних природоохоронних заходах, координація діяльності дитячих громадських екологічних об'єднань України та регіональних осередків ДЕП, співпраця з дитячими громадськими екологічними організаціями інших держав.

Діяльність ДЕП здійснюється на добровільних засадах, а його членами можуть бути учні загальноосвітніх навчальних закладів, вихованці позашкільних навчальних закладів, учні та слухачі професійно-технічних навчальних закладів віком від 10 до 18 років, які є представниками дитячих громадських екологічних і природоохоронних організацій. Один раз на два роки представники дитячих громадських екологічних об'єднань та регіональних осередків збираються на екологічний форум, на якому обговорюються найважливіші питання діяльності ДЕП і його регіональних осередків, визначаються основні напрями їх діяльності на два роки. Робочими органами ДЕП є

загальні збори, комісії та тимчасові робочі групи, а вищим органом є загальні збори, які скликаються один або два рази на рік у період шкільних канікул. Так, результатом літніх зборів Дитячого екологічного парламенту, які відбулися 4 по 10 червня 2015 р., стало опубліковане Звернення дітей до громадян України та всього світу із закликом сприяти вирішенню життєво важливих питань охорони довкілля [2]. У цьому Зверненні відмічається, що важливим засобом подолання екологічних проблем є активна громадська позиція кожної людини, від якої залежить наше спільне майбутнє. Наголошується на необхідності проведення та активної участі дітей та молоді в екологічних акціях та демонстраціях, залучення до них друзів та батьків. Учасники зборів дали обіцянку сприяти виявленню і вирішенню екологічних проблем України, яку вони бачать єдиною у прагненні чистого та безпечного довкілля.

Одним із запланованих напрямів подальшого вдосконалення правового регулювання у галузі позашкільної еколого-натуралістичної освіти є можливість створення *округів еколого-натуралістичної освіти* та прийняття відповідного нормативного акту. Створення освітніх округів є однією із сучасних педагогічних інновацій в Україні. Згідно із Положенням про освітній округ, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 27 серпня 2010 р. № 777 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 20 січня 2016 р. № 79) [13], освітній округ – це об'єднання навчальних закладів, закладів культури, фізичної культури і спорту незалежно від типу та форми власності, а також загальноосвітніх навчальних закладів, які є опорними в даному окрузі.

Створення округів еколого-натуралістичної освіти є предметом обговорення на екологічних та освітнянських форумах, конференціях, нарадах. Відповідно до методичних розробок НЕНЦ, позашкільний освітній округ еколого-натуралістичного профілю – це об'єднання навчальних закладів системи позашкільної, загальної середньої, професійно-технічної, дошкільної освіти та вузів I-II рівнів акредитації, що спрямовують свою діяльність на створення умов для здобуття громадянами профільної позашкільної еколого-натуралістичної освіти, поглибленого вивчення предметів природничого циклу, формування екологічної культури та забезпечення всебічного розвитку особистості засобами позашкільної та позакласної еколого-натуралістичної освіти та виховання [5, с. 8]. Завершення розробки Положення про організацію освітніх округів з позашкільної освіти еколого-натуралістичного профілю до кінця передбачено Планом роботи НЕНЦ на 2017 рік (п. 12.6) [6].

Прийняття нового Закону України «Про освіту» [17], проект якого знаходиться наразі на розгляді у Верховній Раді України, в свою чергу, також обумовить деякі зміни в організації позашкільної освіти. Зокрема, законопроектом передбачається, що у системі позашкільної освіти можуть здобуватися часткові кваліфікації відповідного рівня Національної рамки кваліфікацій (ст. 8). Крім того, передбачено запровадження освітніх програм позашкільної освіти, основою для яких має бути стандарт освіти відповідного рівня. При цьому, заклади позашкільної освіти можуть використовувати Типові освітні програми або розробляти та затверджувати власні, які акредитуються у випадках та у порядку, встановлених спеціальними законами (ст. 33). Запровадження стандартів та освітніх програм еколого-натуралістичного напрямку позашкільної освіти стане, на наш погляд, додатковою гарантією покращення якості такої освіти, зростання рівня екологічної культури та свідомості дітей та молоді в Україні, та, відповідно, фактором покращення стану довкілля.

Як висновок зазначимо, що серед багатьох факторів, які впливають на процес здійснення права на екологічну освіту в Україні, а також на екологізацію освіти та переорієнтацію її на питання сталого розвитку, важливого значення набуває ефективність нормативно-правового регулювання. Вдосконалення правового регулювання галузі екологічної освіти, в тому числі позашкільної, є актуальним завданням юридичної науки.

Одним із недоліків законодавчих актів, які визначають зміст еколого-

натуралістичної позашкільної освіти, мету та завдання позашкільних навчальних закладів, є відсутність основ еколого-правових знань, еколого-правового виховання учнів та формування у них еколого-правової культури. Було б доцільно, на наш погляд, при здійсненні конкретних форм еколого-натуралістичної освіти ознайомлювати учнів і з відповідними правовими та законодавчими аспектами. Так, при роботі в лісництвах потрібно ознайомлювати учнів із основами лісового права та законодавства, при роботі на учнівських земельних ділянках – із основами правового режиму земель в Україні, при роботі в теплицях та тваринницьких комплексах – із законодавством у сфері правового режиму тваринного та рослинного світу тощо. Робота дітей в Дитячому екологічному парламенті значно збагатилася б ознайомленням із правовими засадами державної екологічної політики, системою екологічних прав громадян, в тому числі, права на участь у громадських природоохоронних формуваннях (об'єднаннях), загальною характеристикою міжнародного екологічного права, проблемами розвитку вітчизняного екологічного законодавства тощо.

#### **Список використаних джерел**

1. Бондар О. І., Барановська В. Є., Єресько О. В. та ін. Екологічна освіта для сталого розвитку у запитаннях та відповідях : науково- методичний посібник для вчителів / за ред. О. І. Бондаря. – Херсон : Грінв Д.С., 2015. – 228 с.
2. З 4 по 10 червня 2015 року відбулися літні збори Дитячого екологічного парламенту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nenc.gov.ua/?p=1912#zvern> (дата звернення 14.06.2017).
3. Лобачук І. М. Екологічна освіта учнів загальноосвітніх закладів у Німеччині : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / І. М. Лобачук; ДВНЗ "Переяслав-Хмельницьк. держ. пед. ун-т ім. Григорія Сковороди". - Переяслав-Хмельницький, 2013. – 20 с.
4. Національна доповідь про стан позашкільної еколого-натуралістичної освіти в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2015/01/NAC888DOPOV-1.pdf> (дата звернення 14.06.2017).
5. Освітній стандарт еколого-натуралістичної роботи позашкільних та загальноосвітніх закладів України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2016/08/ospo.pdf> (дата звернення 14.06.2017).
6. План роботи Національного еколого-натуралістичного центру учнівської молоді на 2017 рік. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://nenc.gov.ua/wp-content/uploads/2015/01/plan2017.pdf> (дата звернення 14.06.2017).
7. Про затвердження переліку типів позашкільних навчальних закладів і Положення про позашкільний навчальний заклад : постанова Кабінету Міністрів України від 6 травня 2001 р. № 433 // Офіційний вісник України. – 2001. – № 20. – Ст. 847.
8. Про затвердження Положення про центр, будинок, клуб еколого-натуралістичної творчості учнівської молоді, станцію юних натуралістів : наказ Міністерства освіти і науки України від 10 травня 2002 року № 292. – Офіційний вісник України. – 2002. – № 23. – Ст. 1139.
9. Про затвердження Положення про учнівські лісництва : Наказ Міністерства освіти і науки України від 30 січня 2015 року № 66 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 28. – Ст. 819.
10. Про затвердження Положення про учнівські навчально-дослідні земельні ділянки : Наказ Міністерства освіти і науки України від 30 січня 2015 року № 68 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 28. – Ст. 820.
11. Про затвердження Положення про учнівські теплиці : Наказ Міністерства освіти і науки України від 28 вересня 2015 року № 979 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 90. – Ст. 3062.
12. Про затвердження Положення про учнівські навчально-дослідні тваринницькі комплекси : Наказ Міністерства освіти і науки України від 28 вересня 2015 року № 980 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 90. – Ст. 3063.
13. Про затвердження Положення про освітній округ : в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 20 січня 2016 р. № 79 // Офіційний вісник України. – 2010, № 65. – Ст. 2290.
14. Про затвердження Положення про Природничу школу учнівської молоді : Наказ Міністерства освіти і науки України від 31 січня 2015 року № 75 // Офіційний вісник України. – 2015. – № 16. – Ст. 427.
15. Про затвердження Положення про Всеукраїнську дитячу спілку «Дитячий екологічний парламент» : Наказ Міністерства освіти і науки України від 21 червня 2016 року № 444 // Офіційний вісник України. – 2016. – № 45. – Ст. 1653.
16. Про освіту : Закон України (в редакції Закону України від 23 березня 1996 року № 100/96-ВР) // Відомості Верховної Ради. – 1996. – № 21. – Ст. 84.
17. Про освіту : проект Закону України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4\\_1?pf3511=5863](http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=5863) (дата звернення 13.06.2017).

18. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1996 року № 1264-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 41. – Ст. 546.
19. Про позашкільну освіту : Закон України від 22 червня 2000 року № 1841-III // Офіційний вісник України. – 2000. – № 29. – Ст. 1190.
20. Про схвалення Національної стратегії розвитку освіти в Україні на період до 2021 р. : Указ Президента України від 25 червня 2013 р. // Офіційний вісник України. – 2013. – № 50. – Ст.1783.
21. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року, ратифікована Законом України від 16 вересня 2014 року // Офіційний вісник України. – 2014. – № 75. – Т.1. – Ст. 2125.

#### **ABSTRACT**

**Anzhela Slepchenko, PhD**

*This article would focus on legal aspects of extracurricular environmental education in Ukrainian educational institutions. The Ukrainian legislation and its tendencies would be studied as well. Finally, we would offer solutions in order to eliminate the detected problems in this sphere.*

*Environmental education is one of the priorities in the course of sustainable development in the world, as well as in Ukraine. Association Agreement between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part was ratified via adoption of the Law of Ukraine from 16.09.2014. In particular, Art.361 of the Agreement provides cooperation in the areas of environmental education and training. The improvement of the legal regulation of environmental education, including extracurricular one, is an urgent task Ukrainian legal science.*

*Specific legal act that is devoted to extracurricular education, in addition to the Law of Ukraine On Education, is the Law of Ukraine On extracurricular education. In the course of this research, the special interest shall be showed to environmental and naturalistic direction. Under Art.15 of the Law On extracurricular education this direction involves getting acquainted with knowledge about the environment, environmental culture, problems in this sphere, practical work under nature conservation programmes, gaining skills in agriculture, floriculture, forestry, horticulture, mushroom production and bee keeping (Art. 15).*

*One of the stages of development of legal regulation in the field of extracurricular environmental education was approved in 2015 by the Ministry of Education and Science of Ukraine via numerous regulations on the organization and activities of student forestry, student teaching and research livestock facilities, student greenhouses and student teaching and research plots. In such institutions students may have direct contact with environment, in particular, land, forest, animal and plant life.*

*In addition, National Ecological Youth Center should be distinguished among the variety of institutions involved in extracurricular environmental education in Ukraine. Center is authorised to manage and coordinate Child Ukrainian Union Children's Environmental Parliament and Natural School of Students that are outstanding institutions among others in this sphere.*

*One of the future directions of improvement of legal regulation in the field of environmental education is the creation of districts for environmental education and appropriate regulation of such reform. Some changes in the organization of school education also are expected due to the Draft Law of Ukraine On Education.*

*As analysis showed, regulations that determine the content of the environmental extracurricular education, aims and objectives of the extracurricular institutions, do not provide any legal issues for pupils and students to be acquainted with. To our contention, it would be appropriate to familiarize students with the relevant legal aspects of environmental protection. For example, while working in forestry, student teaching and research plots, greenhouses and livestock complexes students may study the basics of forest law, land law, the legal regime of animals and plants. Accordingly, we conclude that legal regulation of extracurricular environmental education in Ukraine shall be developed via extension of legal framework within this sphere.*

**УДК 349.7**

## **ЧИННИК ЯДЕРНОЇ ТА РАДІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В ЦІНІ УКРАЇНСЬКОЇ ДЕРЖАВНОСТІ: ПРАВОВІ АСПЕКТИ**

**Сушик О.В.**

*(кандидат юридичних наук, доцент кафедри екологічного права Київського  
національного університету імені Тараса Шевченка)*

**Анотація.** *Стаття присвячена розвитку правового регулювання забезпечення ядерної та радіаційної безпеки після Чорнобильської катастрофи. В статті проаналізоване вітчизняне ядерне законодавство, що на сьогодні не становить єдиної узгодженої системи. Зроблений висновок, що процес імплементації норм законодавства ЄС у сфері безпеки використання ядерної енергії дозволить виявити*